

נצר תאנה יאכל פריה

(משלי כ"ז, יח)

מאת

אמוץ כהן

שורש נצור מורה בכל מקום במקרא על שמירה; אף בכתוב שלפנינו משמע "נוצר" הוא לכאורה עניין שמירה ושיעורו מי ששומר את אילן התאנה מפני זרים, הוא נהנה מפירותיו של אילן זה. כך דעת כל המפרשים. אולם מי שמכיר את צורת החקלאות הנהוגה בארץ, יטיל ספק בנכונות הפירוש המקובל. למעשה אין התאנה נשמרת כדרך שנשמר, למשל, כרם ענבים או בוסתן של עצי פרי אחרים. כמה נימוקים לדבר.

א. פרט למקרים לא רגילים אין חקלאי הארץ מגדלים תאנים במטע מיוחד. התאנה מלווה את כרם הגפנים. מציאותה של התאנה בכרם מטרתה לספק פירות לאכילה לבעל הכרם ומשפחתו הנוהגים לבלות את עונת ביכורי הפירות האלה בכרם. עודפי התאנה נשטחים ליבוש יחד עם אשכולות ענבים לשם הכנת "קין" וצימוקים לחורף. שמירת הכרם כוללת ממילא גם את שמירת התאנה.

ב. לקיטתם של פירות התאנה נמשכרת לפחות חדשים והיא נעשית תוך משמוש ופשוש באילן אחרי פירות שהגיעו לגמר בישולם, דבר המצריך אור יום ובזבז זמן וטרחת טיפוס בצמרת האילן, מה שאין כן לגבי ענבים. אלו עשויים להיבצר ע"י גנבים גם בלילה ובלא טרחה יתרה, גנבים לא ישלחו ידם באילן תאנה כדי לארוז מספר תאנים.

ג. כל מה שעובר אורח עשוי לבצע לשם הנאת ארעי הוא לקטוף באקראי פגות מספר ולמעשה אין בעל הכרם מקפיד אם מישוהו נהנה מפירות שאינם שלו. אדרכא יש בין בעלי כרמים הנוטעים מלכתחילה עצי תאנה ליד גדר הסמוכה לרשות הרבים על מנת שעוברי דרכים יוכלו להיהנות מפירותיהם. עץ כזה המוקדש לציבור להנאת הרבים, קרוי בפי פלחים סביל כלומר הקדש למהלכי שבילים, ממש כשם שנוהגים היו להתקין מכון כלשהו לאספקת מים לשתייה לעוברי דרכים, מכון שקרוי אף הוא סביל. בימי שלטון התרכים היה סביל כזה ליד שער יפו בירושלם.

הכרתי אישית בכפרי הפלחים בעל כרם, שהצביע על תאנה מוקדשת לשם סביל בשולי כרמו.

התאנה מוכרת במקרא בצמידות לגפן: "איש תחת גפנו ותחת תאנתו". משמע

[2]

אמוץ כהן

שהתאנה היתה גם בעבר פרט מכלל הכרם ולא גידול בפני עצמו. אגב קרויה שמירת הכרם בשם נטירה, "שמני נטרה את הכרמים, כרמי שלי לא נטרתי", "נתן את הכרם לנטרים" (שיר השירים). ואף בערבית הארץ ישראלית משמש שורש זה לשמירה של כרם דוקא והשומר קרוי נאטור. מכאן שמילת נוצר תאנה מכוונת לא לשמירה.

מה איפוא יכול להיות משמעו של נוצר תאנה?

סביר להניח כי המשמע הנכון הוא נטיעה, נוצר תאנה פירושו נוטע תאנה, ואכן גידול תאנה כרוך בקשיים מסוימים ודורש זמן ניכר. מי שטרח ועמל בנטיעתה של תאנה ובטיפוחה במשך כמה שנים זוכה לאכול מפריה.

נוכל למצוא סימוכין להסבר זה במקום אחר במקרא. בירמיה ל"א, ה מסופר על "נצרים" הקוראים לעלות לציון ובפסוק שלפני כן מדובר על נוטעים ובעלי כרמים העורכים הילולים ומחללים את פרות הכרמים הצעירים מְעַרְלָתָם. התקבולה שבין נוטעים ונוצרים מעידה על משמעם המשותף. מה אלה בעלי מטעים, אף הנוצרים הם בעלי מטעים וכשם שהנוטעים מגדלים את מטעיהם מנטעים, כן הנוצרים מגדלים את מטעיהם מנצרים. ייתכן איפוא ש"נוצֵר" הוא מונח מיוחד למגדל מטע, במקרה שלפנינו מגדל תאנה מנצר, יחור בלשון חכמים.

הפירוש המקובל "נוצרים-שומרים" אינו מתיישב עם קריאתם של הנוצרים לעלות לחגוג בציון. מה עניין יש לשומרים — פעמים הם שומרי שכר — לעלות לציון? היכן בעל הכרם עצמו וכל בני ביתו. שהם בעלי השמחה העיקרים? והרי על אלה בלבד היתה החובה לבוא לשמוח לפני ד' בירושלם, "לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך וכו' וכל נדריך ונדבותיך כי אם לפני ד'... א ת ה ו ב נ ך ו ב ת ך " וכו'. דוגמה לכך פרק א' שמואל א', המספר: שאלקנה עולה מימים ימימה עם כל בני משפחתו אל המרכז הדתי בשילה.